

HER AY BİR KONUŞMA

AHMET HAMDİ TANPINAR ANLATIYOR

Konuşan: Mustafa BAYDAR

— Siz bir konuşmanızda şiirin tarifi güçtür, demiştiniz.

— Bilmiyorum, belki söylemişimdir. Her halde şiirin bir yığın tarifi yapılabileceğinden çok bahsettim. Fakat, bu kadar inceliğe gitmeye lüzum var mı? Onu Molière'in felsefe hocasının yaptığı gibi nesirden ayırmak kâfidir zennederim. Belki, ufak bir çizgi daha ilâve edebiliriz: Nesirde söylenmesi imkânı olmayan, yahut söylenmesi için nesrin rahatlığına muhtaç olmayan şeylerin sanatı da diyebiliriz. Herhalde, benim için evvelâ bu tarafından ayrılır. İyi bir şiir nesirde daima eksik, az tatmin edici ve hattâ lüzumsuz ve bozulmuş şeklini arar görünür, Omiros'da kendi vücudunu arıyan Ahileus gibi.. Bu, dilin içinde insanı bütünüle aramaktır. Dilin çığlık, şekil (geş-talt) ve nağme oluşu. Bunları nesre tek başlarına nakledin, ortaya tahammül edilmeyecek bir şey çıkar. Çünkü nesir, düşüncenin ta kendisidir. Şiir ise kendi şeklinin peşindedir. O, dolayısıyla konuşur. Şüphesiz bunun aksi olan eserler de vardır. Hem de çok büyüklerinden. Fakat onlar da eninde sonunda, sadece dilin imkânlarından gelen güzelliği veren o saf taraflarına, yani beş on mısraa iner. Asıl hava onların etrafında teşekkül eder. Halk bunları seçer. Eski destanları böyle ayıkladı.

— Yani şiir hiç bir şey söylemez mi?

— Söyler, elbete söyler. Hem daha çok söyler. Fakat bizi kendi içimizde konuşturarak... Bütün şekiller gibi varlıklarile konuşur.

— Bu tarif biraz dünkü şiire ait değil mi? Böyle saf bir şiir anlayışı...

— Tabii ben şiirin, kendisinden bahsediyorum. Bugünün veya takvimdeki herhangi bir tarihin anlayışından bahsetmiyorum. Ona bakarsanız her devrin şiir anlayışı var. Seyit Vehbi zamanında şiir, nükte, cinash söz, mazmun, yahut aruzun çuvalına alalacele ükılmış söz sanırdı. Ama, şiir diye insanlığın tanıdığı, seçtiği, ayırdığı ve unutmadığı bir şey de var dünyada... O, duruyor, gelişiyor, daima kendi eşi olan soyunu yaratıyor. Ve bu şiirin de her dile göre kaideleri ve hususiyetleri var. Mevcut olması için onları arıyor ve istiyor. Şiir dilin çiçeğidir.

— Şu halde, siz kafiye, vezne, hattâ şekle bir zaruret gibi bakıyorsunuz.

— Onlar oyunun şartlarıdır. Yani işin içinde ve esasında mevcut şeyler. Hiç oyun oynayan çocukları seyretmediniz mi? Nasıl kaidelere riayet için kıyamet koparırlar. "Kardeşim olmadı..." diye birbirlerini yerler. Aksi takdirde kendilerini veremezler işe de onun için. Çünkü oyun oynadıklarını bilirler. Onun ciddiyetine inanmak, o zahmete katlanmak için gizli mukaveleye riayet ederler. Sanat da oyun gibi içtimal bir mukaveledir.

— Ama kendiniz bu şartlardan çıktığınız oldu.

Tanpınar güldü:

— Ben modern, adamın da onun için!

(Sonra daha ciddileşti.) Aksi kabil mi? Bütün zahiri hürriyetler gibi o da beni kendine

çekecekti tabii. Fakat, doğrusunu ister misiniz? Daima, hattâ kompozisyon esnasında bile içimde bir şüphe kaldı. Hayır, fazla keyfi, fazla bana tâbi bu iş... Halbuki şiir sosyaldir. Geleneğe bağlıdır. Şair asırlık şekillerin ve kaidelerin içinde kendini daha emniyette hisseder. Daha şahsi olur. Düşünün bir kere! Bir veznin etrafında başlıyan o ilk mısra, onun içinizde kıvılcımsı. O veznin, yani sesin birden size ait bir ritim oluşu, onu benimseyerek emrine girmeniz. Kafiyelerin tuttuğu ışıktaki, onların uyandırdığı dikkatle adım adım yürüyüşünüz... Birden dilin içine düşersiniz. Her kelimeyi ayrı ayrı bulmak, ayırmak, birbirile kaynaştırmak lâzım. Yavaş yavaş kit'alar veya büyük ritim cümleleri başlar. Temler birbirlerle karşılaşır, gelişir. Nihayet son mısra, büyük, geniş, bütün tecrübeyi içine alan, yahut tamamlayan, yahut o

A. Hamdi Tanpınar

zannı veren o son işaret veya çığlık. Bu başlama, bu yürüyüş, bu bitişte şiirin, yani insanın, yahut dilin - zaten bu noktada aralarında fark yoktur, - sırrı teşekkül eder. Dünya yeniden kurulur. Evet her şiirde dünya yeni baştan kurulur. Musikinin bir başka eşi. Bunu yalnız şiirin ahengini, ritmini düşünerek söylemiyorum. Şiirdeki konuşmanın şekli musikiye benzediği için söylüyorum. Şiir bir ikamel sanatıdır. O da musiki gibi kendi maddesini kendi şartlarıyla yaratır.

— Bugünkü telâkkinin, bu musikiye benzer, onun aynı olan şeyleri, hattâ basit âhenk endişesini bile reddettiği söyleniyor.

— Halbuki tamamen onun peşinde... Bütün sanatlar musikinin peşinde. Ve hattâ bu yüzden tabiatlarını inkâra kadar gidiyorlar. Fakat bugün, bizi bu kadar meşgul etmeli mi?.. Yanlış söyledim tabii... Demek istediğim şu: Bizim bu gün dediğimiz şey sadece bir estetik iddiası değil ki.. Bir devir, bir cemiyet gibidir, onun bir yığın tarafları vardır. Ben nazım şekillerini yıkarak muasır olmaya çalışan yüzlerce şair bilirim ki, eskinin eskisidir. Vasıf gibi şaka ile, zarafetle şiir yazarlar. Kelime üstünde oynarlar. Biz bu günü başka yerde, yani kendisinde ararsak daha iyi

olur, içimizde demek istedim. İnsanın huzursuzluğunda. Bununla şiirin behemahal, bir şekil meselesi olması icab ettiğini de söylemiyorum. Kendi inandığımı söylüyorum. Zaten cins şairler yavaş yavaş bu şekli kendiliğinden bulmaya başlıyorlar. Ona ister istemez gidiyorlar. Onu yaratıyorlar.

— İnsanın içinde, dediniz, bu sözü biraz açıklar mısınız?

— Bugünkü insanın huzursuzluğunu kast ediyorum. O, kendisini evinde hissetmemekten gelen yadırgama, o ifade ihtiyacı, yaptıklarından şüphe.. Hülâsa çivilerin yerinden oynamış olmasını kastedtim. Asıl bugünü veren şey, bu huzursuzluk, tatminsizlik değil mi. Kelimelere hattâ dile inanmamak, her an köklerle doğru gitmek, her an kendisini evirip çevirmek, sökmek, tekrar takmak... Hattâ artık takamıyoruz da.. Dağınık unsurlarımızın karşısında çırpınıp duruyoruz, yahut onları orada bırakıp kaçıyoruz.

— Sizin hikâyenizdeki Abdullah efendi gibi. Hani kendi zerrelerini toplar.

— Evet, kendi zerrelerini toplar.. Ama Abdullah efendi 1935 de yazıldı. Bugün yazılsaydı onu da yapmazdı. Belki de bu şekilleri yıkmaya bu kadar ısrarla çalışmamızda bunun da tesiri var. Sonra devrimizin münevverinde başlıyan o garip hastalık. Behemahal kendisinin dışına çıkmak kalabalığa karışmak, beklenmezi bulmak ihtiyacı... Hakikatte bugünün entelektüel çok güç bir iş yükü. Kendisini lüzumundan fazla sorumlu addediyor. Durmadan itham ediyor, durmadan bırakıyor. Hani masallardaki gibi.. ormanın etrafına bir ip sarıp taşımaya çalışan kahramanlar gibi bütün hayatı yüklenmeye çalışıyor. Beni İsrailin İsa'dan evvelki devrine benzedik. Her köşede bir saat evvel giydiği paçavralarının içinde dövdüven bir Peygamber var. Şüphe Peygamberi, iman Peygamberi, vazgeçme Peygamberi. Hristiyanlıktan, hattâ İslâm mistiğinden geçmiş, Hristiyanlıktan gelen bir nefis ithamı. Ben hastayım, binaenaleyh varım. Halbuki Descartes, yani Avrupa, düşünüyorum, binaenaleyh varım, diyordu. Ve adı konmamış şeylerin peşinde değildi. Böyle bir şeye rastladı mı lâtince lûgatini açar bir ad bulurdu. Bir ad ki, tarifi ta kendisi olurdu. Bakın, demin benden şiirin târifini sordunuz. Şiirin sanatın târihi kendi adlarındadır. Kelimeler köklerine indikçe eşyayı ve insanı verirler.

Evet Avrupa diyordum. Avrupa, zaruretlere isyan etmez, onları tanıdıkça, yeneceğine inanırdı. Avrupa.. O, hiç Şark değildir.

Bittâbiî bunun bir kısmı da taklid. Bir hastalığı bütün ârazile taklit. Farkında olarak veya olmayarak. Neticen ne oluyor! Ya insan tek haneli bir rakama iniyor, yahut dağılıyor. Ama, neticenin böyle olması vakıanın varlığından bizi şüphe ettiremez, değil mi? Ne de hazzından. Çünkü bir kısmını kendimiz icad etsek bile karışığın, elle tutulmazın, inkârın, kendini dönülmez yollarda, karışık rüzgârların elinde hırpalanır görmenin, nev'inin yegânesi tecrübelerin adamı hissetmenin de

bir hazrı vardır. Asrımız ki, dışından bakınca, büyük fikirlere, inançlara inince o kadar sosyal görünür, bu meselede bütün tarih boyunca görülmemiş kadar ferdiyetçidir. Ne yazık ki, san'at sosyal'dir ve sosyete akıldır, nizamdır, devam zinciridir.

Bunları söylerken insan, yalnız huzur içinde, sabit kıymetlerle iş görür demiyorum. O cinsten bir huzur ölümün ta kendisidir. Hatta daha beteder. İnsan değişmezse çürür. İnsanlık değişir. Nesilden nesle daima değişir. Fakat meseleleri müsbet almak şartıyla. Bu Diyonozos ile Apollon'un karşılaşmasıdır. Toprak elbet besler, fakat yalnız kökü besler, tohumu çürütür, o kadar. Üzüm ve buğday ise, güneşin altında olur. İşte onun için san'atta şekilciyim, yani kendimle mücadeledeyim.

— Huzur romanını yazdığınız ne kadar belli.

— Mesele, eski masalları iyi okumakta. Titan ve ifrit her zaman vardır. İnsanın içinde her lâhza uyanır. Hakikatte onlar bizim zenginliklerimizdir de. Fakat kayıt altına almak şartıyla. O zaman hür olarak karşısına geçeceğimiz malzeme olurlar. Biz bugün onlara yardım ediyoruz. Edebiyattan kaçalım, derken daha kötü bir edebiyat yapıyoruz. Ama hep böyle değil tabii... İşin içinde tesadüfün fazla girmesine rağmen yine de güzel eserler çıkıyor. Çünkü insanoglu elindeki işe kendisini geçirmesini biliyor. Başlarken inkâr edilen dikkat kendiliğinden işin ortasında uyanıyor.

— Sızce dehânın miyarı nedir?

— Dikkat... İnsan dikkatidir. Dikkati nisbetinde büyüktür, kuvvetlidir. Çünkü dikkat bize, eşyanın ve kendimizin kapılarını açar. Rilke ne güzel söyler. Ağaç şiiri mi yazacaksınız, der. Aylarca ağaca bak, nizamımı içine naklet. O sende, kulaklarında ve gözlerinde kurulsun, der. Hayır, bu son kısmı orada söylemez. O son sonelerdedir. Ne şair ama... Tercümeden okuduğum halde Almanca bilmem hayranım Bakın burada da bu meseleye dönebiliriz. Hiç de aslının güzelliğine erişmiyen tercümelerle bir şair nasıl sevilir? Düşüncesi için mi? Elbette ki, hayır. Seviyorum, seviyoruz, çünkü Rilke, cins şair olarak düşüncesini, kendisinin olan bir tekniğin emrine vermek suretile o kadar değiştirmiş ki... Anlıyor musunuz, şekil, ruhu ve muhtevayı öyle benimsemiş ki, kendisi dağıldığı halde yine de bir şey kalmış. Yani şekil, ruhu yaratmış. Canım öyle değil mi! Biz şeklimizle mevcut değil miyiz? Şeklimizle yani vücudumuzla... Bütün kabiliyetlerimiz vücudumuzdan gelmez mi?

— Demin üzüm ve buğdaydan bahsettiniz?

— Zeytin ve inciri de koyabilirdim. Çünkü Akdenizliyim. Biz Akdeniz insanıyız. Türk kültürü Akdenizlidir. Eski medeniyetimizin modalarına mukavemeti, onlarla mücadelesi de buradan gelir. Biz esersizlikten şikâyet ederiz. Nasıl eser olsun ki, bu modaları bütün taklide rağmen benimsememiş, gizliden gizliye ona isyan etmiş. Ve sonunda işi şakaya ve tam oyuna götürmüş. Evet, Akdenizliyiz. Yahya Kemal'i biraz da bunun için severim. Bu hakikati bulduğu için. Camus'den çok evvel

**Duydumsa da zevk almadım İslâm ke-
derinden!**

dediği ve ondan evvel, çok gençken Çamlar Altında musahabeleri yazdığı için. Nedime Tahmisinde de bunu ayırır.

— Akdeniz size bir çok şeyler duyuruyor

ve düşündürüyor galiba..

— Adalar Denizinde bir dolaşın, anlarsınız. Ben 1920 de Antalya'ya denizden gittim. Hem 10 gün sürdü bu yolculuk. Vapurla gittik ama, bir yığın iş çıktı. Bekledik, yavaş yürüdük. O zaman çok cahildim. Fakat kör değildim tabii, gördüm. O güneş altındaki vuzuhu gördüm. Ne hacet, İstanbul, bütün sahillerimiz böyle. Ve her adamın ta uzaklardan çıkışı, bütün kenarlarile büyüüşü, o şaşırtıcı nisbetler ve renkler. İnsan ister istemez, her şeyi, kendi zihninden ve elinden çıkmış gibi kabul ediyordu. Her şey insandı, insana dönüyordu. Herşey, herşey sanki akıldı. Ve tabii, çıplak ve güzel vücuttu. Herşey insana, sen ve yalnız sen varsın, diyordu. Yalnız senin düşüncenin ve vücudunun nizamı var, diyordu.

— Bazan realitenin dışında veya üstünde gibisiniz.

— Anlaşıyor, benimle adamakıllı kavga etmek istiyorsunuz. Bilâkis... Yani hem evet, hem hayır. Yalnız beni realite prensiplere götürür. Yavrum, ben biraz eski adamım, yani takvimin adamı değilim. Ben komedinin komedi olduğuna, şiirin şiir, hikâyenin hikâye olduğuna, nevilerin aralarında bir silsile bulunduğuna inanırım. Şiir benim için bir iç âlem nizamıdır. Yapabilir miyim, ne dereceye kadar yaparım, o ayrı bir mesele.

Tabii bu demek değil ki, trajedi, Racine gibi yazılır. Hayır, bu gülünç olur. Trajedi bugün belki de yazılmaz. Yazılırsa az çok Giraudoux gibi yazılır, veya Gide gibi yazılır. Yani kaidelerine, şartlarına riayet etmek şartıyla, fakat yeniden yazılır. Daha doğrusu hiç kimse gibi yazılmaz. Yalnız insan talifinin, büyüklüğünü vermek için yazılır. Onun şartı budur.

— Avrupa'dan bahsederken Şark değildir, dediniz. Halbuki siz Şark'ı sevdiğinizi pek inkâr edemezsiniz.

— Elbette severim. Evvelâ tarihimle bağlıyım, sonra ondan ayrıldığım, tek meselem olduğu için severim. Bazen bir zenginliği, bazen alıştığım bir hastalığı sever gibi severim. Yalnız bir noktayı unutmuyalım. Bu sevgi bizim için bir nevi evvel yaşamış hayattan kalma sevgidir. Yani artık Avrupalı olduğum için severim. Yani tefsir ederek severim. Bunda da bir fevkalâdelik yok. Her nesil mazinin tefsirini yapar. Sevmek, daima hususi bir bakış tarzıdır.

— Yahya Kemal'de mazi hasreti var, diyorlar.

— Süleyman Nazif'ten gelme bir söz. Bir de Ziya Gökalp'ten. Fakat tabii yanlış, Bilâkis yarının hasreti var. Deniz Türküsü'nü okudunuz mu? Biz o zamana kadar milletin mazisini bilen edebiyatçıya rastlamadık da onun için. Avrupada büyük sanatkârlar az çok bir kültür erüdisidirdiler. Bizde... Bugünün en modern adamını açın, adım başında tarihten size bahseder. Hatta sol tannanlar bile. Çünkü tarih, şahsiyetin ta kendisidir. Aragon'u okuyun. Fransa tarihinden çıkar mısınız, görün. Malraux'yu gördünüz. Asrın en büyük san'at tarihini yazdı. Dedim ya, tarih, şahsiyetin kendisi, hiç olmazsa, kaynağıdır. Onsuz insan teşekkül edemez. Öyle bir yalnızlığa düşer ki. Konuşmak bile imkânsızlaşır. Onun için nesiller ve fertler daima mazi ile meşguldürler. Daima tarihin karşısında vaziyetlerini tayin ederler. Sabahaddin Eyüboğlu'nun Yeni Ufuklar'da bu bahse dair güzel bir yazısı çıktı. Başka türlü nasıl olur canım? Ben tek başına yaşayabilir miyim?. Ben bir oluşun parçası, yarın ortaya geçecek son halkası-

yım. Zinciri tanımazsam olur mu? Yahya Kemaldeki tarih de bu. Yalnız o ayrıca tarihçidir de. Ve galiba en iyi tarihçimiz. Fakat herşeyden evvel realisttir. İlk büyük realistikimiz bence odur. Yani içimizde hayata aldanmadan bakan tek adam. Onun için ütopya kurmaz. Aldanan insan korkunç bir şeydir. Çünkü etrafını aldattır, yıkar. Mazi daüssılası ve Yahya Kemal... Bu bir dost şakasıdır. Biraz da gelenekte mevcut olmayan bir şeye, rüya adamı ve derbeder sanılan şairin ağzında hakiki bilgiye rastgelmekten doğan bir şaka. Ha, şu var. O kendi hislerini ve aktüalitetimiz zaman zaman maziye nakletti. Ama, bunun için mazide yaşıyor, demek, iyi ama bu, Les Fêtes Galantes'ı yazdığı için Verlaine'i asrında yaşamamakla, itham etmek olur. Halbuki Verlaine, devrinin ve bugünün bütün bir tarafıdır... Yahya Kemal şiirimizde bir devam zinciri kurmasını istedi. Bu da tabii hakkı idi. Hatta tarihi rolü idi. Bugünkü gençler bunu başka şekilde folkloraya giderek yapmak istiyorlar.

— Gençleri seviyor musunuz?

— Tahii... Hem çok. Cesaretlerine ısrarlarına bayılıyorum. Onlarla konuşurken onların yaşındaki zamanımı hatırlıyorum. İcabında üstünde oturduğum kahve sandalyelerinin silâh gibi kullandığım zamanları. Kahvecileri bundan epeyce şikâyetçiydiler. Ama ben ahmaklığa kızardım, yani kapalılığa. Galiba gaba vet denen şey beni daima çıldırttı. Gabi adam ne kolay haksızlık yapar! O, bütün insanlığa hakaret gibi bir şeydir. Bir de hiç bir zaman sanatın üstünde bir şey görmezdim. Onun başka şeylerin emrinde olmasını istemezdim. Hatta hayatımın bile san'ata fazla girmesini istemezdim. Hâlâ da öyleyimdir. Şair her şeyini şiirde ve san'atta bulmalı. Giderse san'attan onlara gitmeli. Muzalar, Tanrı kızlarıdır, esarete gelmezler. Değişirler. Allahısमारladık bile demeden giderler. Haberiniz dahi olmaz gittiklerinden. Bektaşî dedesini yakmışlar, bir de bakmışlar ki, ateşin içinde yalnız tacı ile hırkası kalmış. Onun gibi bir şey. Elinizde sadece iyiniyetleriniz kalır.

— Ama insan mes'uldür demiştiniz. Hatta sık sık söylersiniz.

— İnsan herşeyden evvel mes'uliyet duygusudur. Evet. Ama bu mânî değil ki. İnsan, insan taliinden mes'uldür. Fakat şair, şiirden de mes'uldür. Zaten iyi şair bunu kendiliğinden halleder. Sembollerini, dünyasını öyle kurar ki şiirinde, bütnlûğü ile kendiliğinden oraya geçer. Bandelaire, Rilke, Valéry, Verlaine, Yahya Kemal öyle değil miydiler?..

— San'at eserinde, san'at kaygusundan başka bir endişeye yer verilmeli mi? Sanatın esas fonksiyonu sizce ne olmalıdır?

— San'at eserinde, san'at kaygusundan dir. Ama bu, meselesiz olmak demek değildir. İnsan, kendi meseleleridir. Ben herhangi bir dâvanın açıkça müdafaasını yapan eserden hoşlanmam. İnsanı bütünü ile alan ve arasından meseleleri veren eseri tercih ederim.

— Nasıl çalışırsınız?

— Şiirde mısra mısra, zannederim ki, bu en iyi şeklidir, fakat nesri bozuyor. Yani cümle cümle yazıyorum. Binaenaleyh bazan terkinin bütünlüğü kayboluyor. Daima developpe ederek (geliştirerek) çalışırım. Cümle çok defa sahife, sahife forma olur. Çok tashih yaparım. Kökünden değiştiririm. Daha ister misiniz? Alıştığım kalem, alıştığım kâğıt, masamın oturduğum köşesi, yalnızlık, hülâsa, bir yığın itiyadlarım ve tiryakiliklerim vardır. Kendime karşı daha hür olarak çalışmayı isterdim.

